
Druhá světová válka, Jugoslávie, Rwanda. 20. století zrodilo mezinárodní trestní právo

Druhá světová válka, Jugoslávie, Rwanda. Dvacáté století zrodilo mezinárodní trestní právo

„Z právního, historického i sociologického pohledu jsou soudní procesy s nacistickými zločinci naprosto ojedinělou etapou,“ podotýká Mgr. David Kohout, Ph.D., z [Právnické fakulty UK](#). Jako právní historik se věnuje tématu mezinárodního trestního práva a jeho rozvoji po druhé světové válce. Jeho výzkum podpořila také [Grantová agentura Univerzity Karlovy](#). Výsledky své práce prezentoval na výroční konferenci, která se konala na konci listopadu u příležitosti dvacetiletého výročí agentury.

Můžete představit váš projekt, který finančně podpořila Grantová agentura Univerzity Karlovy?

Věnoval jsem se aplikaci norem mezinárodního trestního práva na národní procesy s nacistickými zločinci v šedesátých letech dvacátého století. Dlouhodobě se tímto tématem zabývám, už diplomovou práci jsem psal o procesu s Adolfem

Eichmannem. Z pohledu právního, historického i sociologického jsou procesy s nacistickými zločinci naprosto ojedinělou etapou.

O tom, jak naložit s nacistickými zločinci, spojenci diskutovali už na sklonku druhé světové války. Dospěli k rozhodnutí, že je postaví před soud, zvažovány však byly dlouhou dobu i jiné varianty, mezi nimi i to, že by byli nejvyšší nacističtí představitelé rovnou popraveni bez jakéhokoliv soudu. Některé tyto soudní procesy probíhají dodnes a během té dlouhé doby prošly řadou vývojových stupňů. Ve srovnání s tím, co se dělo bezprostředně po válce, představují ale šedesátá léta zcela novou fázi, na kterou se právníky stále dost navazuje.

A jak se tedy liší soudní procesy s nacisty v šedesátých letech od předchozí doby?

Nacistické zločiny byly velkého rozsahu a zcela překračovaly hranice států, staly se mezinárodním problémem. Na konci války spojenci pocítovali potřebu zaujmout alespoň vůči hlavním pachatelům společný postoj. Pro norimberský Mezinárodní vojenský tribunál proto byla přijata mezinárodní dohoda – Londýnská úmluva a do ní vtělená Charta Mezinárodního vojenského tribunálu v Norimberku. To byl skutečně přelomový dokument, mezník, poprvé v písemné podobě byly pevně definovány válečné zločiny, zločiny proti lidskosti, zločiny proti míru. A až v tomto okamžiku byly také zřetelně formulovány vymahatelné normy mezinárodního trestního práva.

V mnoha státech pak probíhaly procesy s nacistickými zločinci v návaznosti na právní úpravu norimberského tribunálu. Avšak po tom, co Německo, byť rozdělené, nabylo plnou suverenitu, zaznamenáváme ústup mezinárodního trestního práva, nacisté byli pak obvykle souzeni podle právních předpisů národních států. Pokud budeme hovořit o Německu a Rakousku, na které jsem se v rámci projektu více zaměřoval, byli nacisté souzeni podle trestních zákoníků, které vznikaly ještě v devatenáctém století a které na zločiny nacismu, na něž byly aplikovány, nebyly plně připraveny. To přinášelo řadu obtíží. Jako protiklad je ve sledovaném období šedesátých let možno vidět zejména proces s Adolfem Eichmannem vedený na základě národního práva v Izraeli v letech 1961 až 1962.

Co se tehdy stalo?

Stát Izrael po svém vzniku v roce 1948 recipoval do svých národních zákonů mezinárodní normy a přijal zvláštní zákon na potrestání nacistů a nacistických kolaborantů. Zákon například nehovoří terminologicky o genocidě jako o nejzávažnějším zločinu proti lidskosti, ale definuje zločin proti židovskému národu. Formulace jsou však v podstatě identické s těmi, se kterými jsme se ve vztahu ke genocidě setkávali po druhé světové válce. Tímto způsobem národní stát přímo recipoval normy mezinárodního trestního práva do svého právního řádu.

Izrael toho pak využil na začátku šedesátých let, kdy soudil Adolfa Eichmanna. Obvykle může stát soudit člověka, který je buď jeho občanem, nebo spáchal trestný čin proti občanovi tohoto státu, popř. se zločin odehrál na jeho teritoriu. Stát Izrael však v době, kdy měl Eichmann spáchat zločiny, ještě ani neexistoval. Jeden z principů, na kterých soud založil svou příslušnost k tomu soudit Eichmanna, byla i myšlenka tzv. univerzální jurisdikce. Argumentem bylo, že se jednalo o zločiny tak velkého rozsahu, že překračují hranice jednotlivých států, a tím se stávají útokem na lidstvo jako celek, nikoliv jen na jeden konkrétní stát či skupinu. Pro takové zločiny pak může člověka soudit kterýkoliv stát, protože se to dotýká i jeho občanů.

Dosud je univerzální jurisdikce legitimní formou toho, jak stát může v případě některých závažných trestných činů danou osobu soudit. Stopy univerzální jurisdikce se od té doby objevují i v českém právu, byť její aktivní využití je nutno vnímat spíše jako krajní případ.

Šedesátá léta byla přelomová v tom, že se do národních trestních zákoníků začaly přejímat zásady mezinárodního trestního práva, což se týkalo i trestního zákoníku v Československu.

Jak soudní procesy s nacistickými zločinci ovlivnily mezinárodní trestní právo do budoucna?

Dodnes jsou některá rozhodnutí z procesů s nacistickými zločinci precedenty v rámci mezinárodního trestního práva. K jejich aplikaci docházelo u mezinárodních trestních tribunálů pro bývalou Jugoslávii i Rwandu. Do té doby, než začal působit Mezinárodní trestní soud (*v roce 2002, pozn. red.*), byl korpus mezinárodního trestního práva rozhodujícím způsobem založen na procesech s nacistickými zločinci, včetně procesu s Adolfem Eichmannem, který je z hlediska uplatňování mezinárodního trestního práva jedním z přelomových případů v dějinách.

Grantová agentura UK vznikla v roce 1993, aby finančně podporovala i mladé začínající vědce, kteří se chtějí věnovat výzkumu. U příležitosti výročí jejího založení se ve středu 27. listopadu konala konference těch nejúspěšnějších doktorandských projektů financovaných agenturou. Zájemci si tak mohli poslechnout přednášky dvanácti badatelů věnujících se různým vědním oblastem. Jedním z nich byl i David Kohout, který představil svůj dvouletý projekt nazvaný *Aplikace norem mezinárodního práva trestního v rámci národních soudních procesů s nacistickými zločinci v 60. letech 20. století*. Vedoucím projektu a zároveň školitelem Davida Kohouta byl docent Radim Seltenreich z katedry právních dějin Právnické fakulty UK.